

Thuis studeren in onrustige tijden

Ineke van Enk-Wielemaker

In toenemende mate verzuchten leraren dat leerlingen steeds minder thuis studeren. Zij klampen zich vast aan een paar voorbeeldige leerlingen. Wellicht moeten docenten de leerlingen die minder lijken te studeren te hulp komen door het huiswerk anders te structureren. In dit artikel geeft Ineke van Enk, viooldocent op de Biltse Muziekschool, enkele tips voor het stimuleren van huiswerk.

Tegenwoordig hebben kinderen naast muziekles steeds meer activiteiten. Het kenmerk van veel activiteiten is dat van het kind alleen wordt verwacht dat het dat bewuste tijdstip aanwezig is: thuis wordt er geen beroep op hem gedaan. Bij de muziekles is dat anders. Je kunt geen strijkinstrument leren bespelen door alleen naar muziekles te gaan. Kinderen die aan een instrument beginnen moeten hier eerst goed van doordrongen zijn.

Thuis studeren wordt voor moderne kinderen steeds moeilijker. Ze hebben niet alleen zelf een drukke agenda, ook werkende ouders dragen niet bij tot een evenwichtig studiegedrag. Naschoolse opvang of ongeïnteresseerde oppassen hebben doorgaans eveneens geen stimulerende invloed op het studeren.

Maar ook als een leerling wel in staat is dagelijks te oefenen, wil dit vaak niet erg lukken. Hoe komt dat? Je moet er toch vanuit gaan dat leerlingen die op les komen, de hoop hebben eens goed viool of cello te leren spelen. Met andere woorden: de leerlingen zijn van goede wil. Zou hun onvermogen dan wellicht door onze aanpak komen?

Het traditionele strijkersonderwijs is in het begin vooral gericht op het aanleren van houding, balans, zuiverheid en een mooie toon. In dat drukke programma wordt vaak in het prille begin te weinig ingespeeld op het daadwerkelijke leren. Hoe doe je dat tijdens het krappe tijdsbestek van een groepsles?

De verborgen herhaling

Het belangrijkste vertrekpunt bij het leren bespelen van een instrument is het automatiseren van de verschillende bewegingen. De spieren die nodig zijn voor het uitvoeren van de verschillende bewegingen ontwikkelen zich. Ook wordt er gewerkt aan een gevoel voor balans. Daarnaast moet het noten lezen worden geautomatiseerd. Dagelijks studeren is de beste manier om dat te bereiken.

Er zijn echter ook psychologische aspecten. Als een leerling thuis goed studeert, zal hij de daarop volgende les tot een goed einde brengen. Hierdoor wordt hij als het ware beloond en gestimuleerd om verder te gaan. Kan een leerling de opdrachten niet tot een goed einde brengen, dan ontstaat een neergaande spiraal.

Het is de taak van de docent om de goede voorwaarden te scheppen:

- duidelijk omliggende opdrachten
- opgaven die iedereen tot een goed einde kan brengen
- individuele aandacht en een positieve sfeer
- een persoonlijk aandachtspunt

In de individuele les kunnen een aantal zaken vanzelfsprekender verlopen. Vooral in een groepsles moet een docent zich bewust zijn van deze vier taken. Het is duidelijk dat, voor het ontwikkelen van een goede studiehouding, bovenstaande punten in de eerste maanden van de ontwikkeling het belangrijkste zijn. Het gaat namelijk om de beloning. Als iedereen de opdracht heeft begrepen en gedaan, geeft dat een goed klinkend resultaat.

Dit resultaat kan nog leuker zijn als er als bonus nog een viool- of pianobegeleiding onder komt. Dat geeft de leerling een goed gevoel. De leraar heeft nu tijd om wat in de breedte te werken en bij de gestudeerde stukjes wat extra oefeningen te doen.

Zelf zorg ik in het begin voor veel gelijksoortige stukjes. Leerlingen krijgen dan in principe altijd nieuwe stukjes op, maar herhalen technisch wel steeds dezelfde dingen: de herhaling is er wel, maar niet zicht- en voelbaar voor de leerling.

Viooltovenaar

Regelmatig kom ik nieuwe leerlingen tegen die denken dat je als docent een soort viooltovenaar bent. Zo'n leerling denkt dat je het vioolspelen als een soort theemuts over iemand heen kan zetten. Hij verwacht onevenredig veel van de docent en minimaliseert zijn eigen rol. Het eerste wat de docent moet doen is de leerling (en zijn ouders) in het voortraject al duidelijk te maken dat elke leerling alleen succes heeft bij oefening thuis.

Voor de zomervakantie laat ik altijd alle nieuwe viool leerlingen die zich ingeschreven hebben voor het volgende seizoen alvast een keer naar de muziekschool komen. Naast het nemen van de maat ten behoeve van een (huur)viool, maken we kennis en vertel ik hoe de lessen in elkaar zitten en wat ik van hen verwacht. We gaan samen na hoe je andere dingen leert of geleerd hebt. En wat blijkt? Regelmatig herhalen blijkt het sleutelwoord. Of het nu gaat om leren fietsen, zwemmen, voetballen of om zaken zoals lezen en schrijven. Dit referentiekader zet leerlingen én ouders op scherp.

Studietips

De eerste les krijgen de leerlingen schriftelijk studietips mee die geschikt zijn voor hun leeftijd. Hieronder enkele punten uit mijn schriftelijke tips voor vijfjarige violisten en hun ouders. De tips zijn niet wereldschokkend. Het gaat meer om het feit dat je dit direct communiceert.

Thuis oefenen. Het thuis oefenen van de op les behandelde stukken is heel belangrijk. Een week heeft zeven dagen en op slechts één van die dagen is er vioolles. Op de andere zes dagen moet dus zelfstandig worden viool gespeeld.

Regelmaat. Het belangrijkste bij het studeren is regelmaat. Het moet een gewoonte worden elke dag op een bepaalde tijd viool te spelen. Voordelen van een vaste tijd zijn:

- het oefenen kan niet worden vergeten
- er ontstaan geen eindeloze discussies en weerstanden ("ik ben net zo fijn aan het spelen, ik doe het straks wel")
- het oefenen gaat bij het dagritme horen, net als eten, slapen en naar school gaan

Tijdsduur. De tijdsduur van het oefenen is iets minder belangrijk dan de regelmaat. Richtlijn is ongeveer 20 à 30 minuten per dag. De tijdsduur is afhankelijk van de situatie. Als een kind bijvoorbeeld erg moe is, zal het in elkaar gaan staan. Het heeft dan geen zin te eisen dat het half uur wordt volgespeeld. Langer dan een half uur is ook niet aan te raden, omdat er door de nog nieuwe houding spanningen ontstaan en een kind tijdens het spelen gaat knijpen. Dit is erg slecht en moeten we dus zien te vermijden. De beste manier om het studeren in te richten is twee maal 15 minuten. De leerling wordt niet te moe, waardoor er geen nadelige effecten zijn op de houding.

Inhoud. Het huiswerk zal over het algemeen bestaan uit drie of vier liedjes en wat oefeningen. Veel kinderen spelen dit één keer door en denken dan klaar te zijn.

Hoe ze gericht moeten studeren, komt in de les aan de orde, maar is op deze leeftijd nog erg lastig zelfstandig toe te passen. Maak de afspraak dat *elk stukje vijf maal zonder vergissing* moet worden gespeeld. Als deze manier van studeren goed loopt, kan het spannender gemaakt worden door opnieuw bij één te beginnen als een vergissing is gemaakt.

Inspelen. Om de vingers klaar te maken voor het spelen van de liedjes, kunnen we het beste eerst wat oefeningen doen. Zing vóór je begint te spelen ook altijd nog even het viool- en stokhoudingslied, dat zijn liedjes die zorgen dat het opzetten van de viool en het neerleggen van de vingers op de stok op een goede en ontspannen manier gebeurt.

De ouders als procesbewaker

In principe spreek ik de leerling aan op zijn studiegedrag. Ook al is hij bijvoorbeeld nog maar vijf jaar. Wel meld ik de ouder, die de laatste vijf minuten bij de les zit, wat er beter kan en wat ik voor afspraken heb gemaakt. De ouder is voor veel docenten een noodzakelijk kwaad. Het is echter bij goede instructie heel wel mogelijk om de ouders in te zetten als procesbewaker. Hoe jonger het kind, hoe duidelijker de grenzen.

Vroeger sprak ik ouders aan op het studiegedrag van hun kind. Het kind ging dan afhankelijk van het overwicht van de ouders onder dwang studeren. Docenten die dit doen ontdekken dat deze werkwijze in deze tijd op steeds meer weerstanden stuit. Het kind is niet werkelijk veranderd.

De leerling moet zich zèlf verantwoordelijk gaan voelen.

De leerling moet studeren en ervaren dat het loont. Dat lonen moet meteen beginnen en daarom zijn de eerste lessen heel belangrijk. Een drukke, ongeconcentreerde groep die een keer wat beter thuis gestudeerd heeft, moet een opsteker krijgen. Vaak is dat het begin van een gedragsverandering.

Traktatie bij falen

De belangrijkste voorwaarde om thuis goed te kunnen studeren begint bij een duidelijke opgave van opdrachten. Natuurlijk vinden kinderen met bepaald intellect het zelf uit, maar de kinderen uit die 'bovenlaag' zijn niet de enige leerlingen die wij willen bereiken. Daarom wil ik dat ieder kind weet wat er van hem verwacht wordt. Dat kan ik alleen te weten komen wanneer hij mijzelf vertelt of een boodschap is overgekomen. Ik controleer dat op een aantal manieren. Bij hele kleintjes maak *ik een tekeningetje om de nummers die ze moeten studeren* Ze mogen dat zelf kiezen: een beertje, zonnetje of met kerst bijvoorbeeld een ster. Onder het tekenen van de figuurtjes evalueer ik de les.

Het tweede *ishet opschrijven van het aandachtspun*Ik schrijf nooit zelf even snel een aspect op dat tijdens de les aan de orde is gekomen neer. Ik vraag ieder kind, waar het die week op moet letten. Vanaf de eerste les stel ik die vraag aan ieder apart. In het begin zijn er kinderen die niets meer weten terug te halen. Andere kinderen komen met meerdere aandachtspunten: duim rond tegen de stok, recht strijken, viool niet laten hangen en noem maar op. Daar kies ik de belangrijkste van en die schrijf ik op. Bij de tweede of derde les staan de meeste kinderen al te springen om te zeggen waar ze op moeten letten.

In het tweede jaar werken ze met meer verschillende boeken en krijgen ze van mij een soort invulformulier voor het huiswerk. Hierbij hoeft alleen ingevuld te worden welke nummers of welk deel ze moeten studeren. De laatste regel moet een antwoord geven op de vraag waar ze specifiek op moeten letten. Na verloop van tijd gaan ze, op hetzelfde formulier, het huiswerk zelf opschrijven.

Voordeel van dit systeem is, dat de leerling gedwongen is goed op te letten en de op- en aanmerkingen moet onthouden. Als leraar word je steeds gedwongen een speerpunt te kiezen. Je kunt, door terugbladeren, ook heel makkelijk zien wanneer bepaalde problemen langere tijd niet verbeteren. In dat geval kan je er een lange termijn opdracht van maken. Ik heb bijvoorbeeld met een leerling de afspraak gemaakt dat hij moet trakteren, wanneer hij niet voor de kerstvakantie zijn duim een hele les lang rond tegen de stok houdt. Meestal laten kinderen het niet zover komen!

Huiswerkplanner voor gevorderden

Hoe verder een leerling is gevorderd, hoe complexer het wordt een structuur aan te bieden. Natuurlijk is er de toonladder, de etude, het voordrachtstuk en zo, maar mijn ervaring is dat leerlingen juist in die periode de grip op het leerproces kwijtraken. Misschien komt dat ook doordat er in het begin met zo'n strakke structuur wordt gewerkt, zodat een langere termijn aanpak voor desoriëntatie zorgt. Vaardigheden waar je als gevorderde strijker aan werkt zijn nu eenmaal alleen gedurende een langere periode aan te leren. Denk bijvoorbeeld aan een goed vibrato. Hierdoor pak je ondertussen meerdere zaken tegelijkertijd op. Vaak is het zo, dat je als leraar reageert op de problemen die zich tijdens het voorspelen in de les voordoen. Dat kan soms leiden tot een wat grillig verloop van de lessen.

Mijn leerling Matthijs formuleerde het zo: 'Ik leer iedere les wel een heleboel, maar ik weet eigenlijk niet of ik nog wel vooruit ga.' Voor deze jongen heb ik toen aan het begin van het seizoen een studieplanner gemaakt, zoals ze die op de middelbare school ook hebben. Het schooljaar is daarbij ingedeeld in periodes van ongeveer acht weken. In elke periode staat een technisch aspect centraal, met een daarbij gekozen voordrachtsstuk en etudes. Bij Matthijs werkte het direct. Ik had voor de eerste periode van acht weken meerdere etudes geselecteerd zodat ik voldoende keuze had. Ze werden bijna allemaal gestudeerd en ook de voordrachtstukken liepen goed. Het bleek een stimulans om van tevoren te zien wat de afgebakende doelen waren. Inmiddels heb ik het systeem bij meerdere leerlingen ingevoerd. Voor sommigen is echter een jaarplanner niet geschikt, omdat de ontwikkeling nog wat onvoorspelbaar is. Dan kun je beter per half jaar afspraken maken.

De valkuil van docenten

Iedere docent weet dat studeren meer te maken heeft met een goede attitude, dan met het aantal gespeelde minuten. Het rare is dat wij meestal het tegengestelde signaal afgeven door te informeren hoe vaak en hoe lang er is gestudeerd. Begrijpelijk, want we zoeken naar een meetpunt. Effectiever is echter te informeren naar de voortgang. Wanneer de

leerling dan antwoordt met het aantal keer dat er is gestudeerd, volgt de vraag of er toen ook op het aandachtspunt is gelet en of dat heeft geholpen. Mijn ervaring is dat leerlingen die manier van denken op den duur overnemen. Zoals mijn leerling Jaap die bij binnenkomst al meldde, dat een bepaald gedeelte met die vierde vingers niet zo best ging. Nog voor ik mijn mond kon opendoen, vervolgde hij: maar ja, ik had mijn vingers ook niet goed boven de snaar. Dan kan je alleen nog maar zeggen: Jongen, hierdoor is mijn dag weer gemaakt!